

Úmluva OSN o právech osob
se zdravotním postižením

Referenční dokument projektu

IDEA 12

2017

INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ
O ČLÁNKU 12

www.idea12.eu

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

1 Obsah

1	Obsah.....	2
2	Úvod.....	4
	2.1 Kdo jsme	5
	2.2 Účel dokumentu	6
	2.3 O projektu IDEA 12	7
	2.4 Exkluzivnost jako hlavní stavební kámen projektu IDEA 12	8
	2.5 Struktura dokumentu	8
3	Podpora při rozhodování, právní způsobilost a nutné změny existující praxe.....	9
	3.1 Rozhodování a právní způsobilost	9
	3.2 Tradiční koncepty právní způsobilosti lidem dobře neslouží lidem dobře.....	9
	3.3 Zásadní obrat v přístupu ke konceptu právní způsobilosti.....	10
	3.4 Právo na právní způsobilost – konec omezování svéprávnosti	10
	3.5 Právo na individuální podporu při rozhodování a právním jednání.....	11
	3.6 Právo na bezpečí při právním jednání	12
	3.7 Právo na přístupnost prostředí, „univerzální design“ a „přiměřené úpravy“	13
4	Význam článku 12 Úmluvy pro sociální začlenění a boj proti diskriminaci lidí s postižením	14
5	Cíle vzdělávání zaměřeného na článek 12 Úmluvy.....	15
	5.1 Jednodenní kurz.....	15
	5.2 Třídenní kurz a vzdělávací cíle	15
6	Témata kurzu	17
	6.1 Implementace článku 12 v Evropské unii	17
	6.2 Implementace článku 12 v zemích partnerů projektu IDEA 12	17
	6.3 Co přináší článek 12 Úmluvy nového do životů lidí s postižením	17
	6.4 Posun paradigmatu v pojetí právní způsobilosti	18
	6.5 Podpora při rozhodování ve vztahu k právnímu jednání.....	19
	6.6 Intenzita podpory při rozhodování.....	19
	6.7 Kdo může poskytovat podporu při rozhodování a právním jednání	21
	6.8 Proces poskytování podpory při rozhodování (třídenní kurz)	22
	6.9 Formy podpory	23
	6.10 Klíčové nástroje podpory při rozhodování (pouze pro třídenní kurz)	24
	6.11 Čtyři důležité prvky podpory při rozhodování.....	28
	6.12 Přiměřená úprava.....	29
7	Poděkování	29
8	Použitá literatura	31

9 Příloha č. 1: Stav implementace rozhodování s podporou a přiměřené úpravy (zprávy poskytnuté projektovými partnery)	32
---	----

2 Úvod

Milí čtenáři,

v tomto dokumentu se chceme zaměřit na zásadní posun, který nastal v uvažování o zdravotním postižení. Spočívá v opouštění modelu tzv. „nejlepšího zájmu“ a v přechodu k uvažování z hlediska „práv, vůle a preferencí“ lidí (s postižením). Myšlenka, že všichni jsme si rovni v důstojnosti a právech, není nová. Nové je však to, že Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (dále jen Úmluva) zakotvuje povinnost smluvních států zajistit, aby se tato myšlenka stala skutečností pro všechny občany.

Na základě rovného postavení všech občanů, zakotveného také v Úmluvě, zaujímáme následující postoje:

- Je stejně tak možné jako nezbytné v praxi naplnit požadavky čl. 12 Úmluvy, který nese název: „Rovné postavení před zákonem“.

To znamená, že i lidé s potížemi v učení (tzv. mentálním postižením), po úraze nebo onemocnění mozku, s duševním onemocněním, ve vysokém věku, atd.

- mají právní způsobilost na rovnoprávném základě s ostatními ve všech oblastech života
- mají přístup k podpoře, kterou mohou potřebovat pro využívání své právní způsobilosti
- jsou při využívání své právní způsobilosti v přiměřené bezpečí, obdobně jako ostatní
- žijí nezávisle, začlenění a zapojení ve společnosti (viz čl. 19 Úmluvy)

- **Podpora při rozhodování** (různorodost, začlenění, účast)

Věříme, že všichni jsme různí, vzájemně na sobě závislí a nikdo nerozhoduje o nás bez nás. Všichni jsme schopni se rozhodovat, když máme možnost vybrat si alespoň ze dvou možností. Některá rozhodnutí jsou složitá. Potom můžeme potřebovat podporu – naší rodiny, známých, kolegů, sousedů. Když máme zdravotní postižení, můžeme potřebovat, aby naši podpůrci měli zákonem uznané postavení.

- **Svědectví** (oči i mysl otevřené vnímat neznámé)

Víme, že lidé jsou podle národních i mezinárodních právních předpisů svobodní a že jednají podle svých práv, vůle a preferencí. Také víme, že i přes to někteří z nás žijí v prostředí útlaku. Vnímáme to, svědčíme o tom a upozorňujeme na to.

- **Odpovědnost a pochopení**

Naše lektorské týmy reprezentují dva světy – jeden z nich (tzv. „s postižením“) může druhému připadat jako „neodpovědný“ a ten druhý, bez (viditelného) postižení, může být prvním vnímán jako někdo, komu chybí skutečné porozumění a pochopení situace prvního. V našich týmech jsou lektory běžní lidé, kteří mají rozdílnou životní situaci, zkušenosti a zájmy. Ale všichni máme stejný cíl: uvést do života čl. 12 Úmluvy odpovědným a srozumitelným (začleňujícím) způsobem. Všichni jsme otevření učit se nové věci. Jedni se potřebují učit nepřisvojovat si, ale sdílet odpovědnost a moc, jiní

se učí přijmout odpovědnost za svůj život a další potřebují umět plně porozumět zcela odlišné životní situaci druhého člověka. Každý v našich týmech má osobní odpovědnost přispět k dosažení vytčeného cíle. Každý můžeme změnit sebe a sám „být změnou, které bychom chtěli dosáhnout“.

Vysoce si ceníme hodnot jako různorodost, začlenění, aktivní účast, odpovědnost, správné zacházení s mocí, zkušenost, otevřená mysl, porozumění a pochopení.

Co zamýšlíme:

Chtěli bychom prohloubit porozumění čl. 12 Úmluvy a konceptu podpory při rozhodování. Vzdělávací kurzy mohou být velmi dobrou příležitostí učit se jak pro lektory, tak pro účastníky. Kurzy povedeme ve dvojici. Polovina lektorů jsou lidé se zkušeností, jak se žije s postižením. Mají osobní zkušenost s tím, jaké to je, když někdo zpochybňuje vaši svéprávnost. Druhá polovina lektorů jsou lidé s jinými zkušenostmi. Společně máme znalosti, dovednosti a hodnoty, díky kterým můžeme ostatní něco učit.

Všichni společně se budeme učit, jak učinit naše společné prostředí srozumitelnější, poskytující rovné příležitosti a příjemné k životu pro všechny. K tomu budeme používat také Příručku pro lektory a Příručku dobré a slibné praxe.

2.1 Kdo jsme

Projekt IDEA 12 je realizován v partnerství těchto organizací:

2.1.1 Quip (koordinátor projektu)

Karlínské nám. 12, 186 00 Praha 8, Česká republika

<http://www.kvalitavpraxi.cz>

Kontaktní osoby:

Dana Kořínková: dana.korinkova@kvalitavpraxi.cz

Milena Johnová: milena.johnova@kvalitavpraxi.cz

2.1.2 Nadácia Krajina harmónie

Predmestská 24, 010 01 Žilina, Slovenská republika

<http://www.nkh.sk>

Kontaktní osoba:

Sonia Holúbková: holubicas@gmail.com

2.1.3 CHANGE People

4th Floor, Calls Landing, 36-38 The Calls, LS2 7EW Leeds, Velká Británie

<http://www.changepeople.org>

Kontaktní osoba:

Philipa Bragman: philipa@changepeople.org

2.1.4 Asociacija "Lietuvos neigaliuju forumas"

Žemaitės g. 21 (V a.), 512, 515 kab., Vilnius, LT-03118, Litva

<http://www.lnf.lt>

Kontaktní osoby:

Dovilė Juodkaitė: d.juodkaite@Inf.lt

Klementina Gečaitė: klementina@Inf.lt

2.1.5 Resursu Centrs Zelda

Mārupes 4-31, Rīgā, LV-1002, Lotyšsko

<http://www.zelda.org.lv>

Kontaktní osoba:

Ieva Leimane - Veldmeijere: ieva@zelda.org.lv

2.1.6 Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta

Černá 646/9, 110 00 Praha 1, Česká republika

<http://web.etf.cuni.cz/>

Kontaktní osoba:

Bohumila Baštecká: bastecka@etf.cuni.cz

2.1.7 Confederación Plena Inclusión España

C/ General Perón 32. 1º 28020-Madrid, Španělsko

<http://www.plenainclusion.org>

Kontaktní osoby:

Silvia Muñoz Llorente: silviamunoz@plenainclusion.org

Inés de Araoz Sánchez-Dopico: asesoriajuridica@plenainclusion.org

2.1.8 Fundación TUYA

Frómista 13, 28050 Madrid, Španělsko

www.fundaciontuya.net

Kontaktní osoba:

Ester Ortega Collado: ester.ortega@fundaciontuya.com

Složení lektorských týmů je uvedeno na internetové stránce projektu:

<http://www.idea12.eu/national-trainers/>

2.2 Účel dokumentu

Státy, které ratifikovaly Úmluvu o právech lidí s postižením, souhlasily, že budou „podporovat vzdělávání odborníků a pracovníků poskytujících podporu lidem s postižením v tématu práv obsažených v Úmluvě a způsobech, jak lépe poskytovat podporu a služby zaručené těmito právy“¹. Ve většině zemí nejsou právníci a sociální pracovníci vzděláváni v tématech Úmluvy a tento stav vyžaduje nápravu.

---

¹ Článek 4 odst. 1, písm. i)

Dokument si klade za cíl vytvořit referenční rámec pro přípravu inkluzivního vzdělávání na téma čl. 12 Úmluvy a rozhodování s podporou. Shrnutí ve formátu snadného čtení je připraveno pro lektory, pro které může být těžké číst běžné texty. Ve výsledku by měl tento dokument sloužit všem, kteří budou připravovat vzdělávací programy na témata čl. 12 Úmluvy a rozhodování s podporou.

Tento dokument bude doplněn dalšími dvěma, a to Příručkou dobré a slibné praxe a Příručkou pro lektory, která bude obsahovat nápady, jak připravit vzdělávací programy, jaké postupy a činnosti využít a která bude také odkazovat na vzdělávací materiály a další zdroje informací. Oba dva materiály bude možné stáhnout na projektovém webu².

Dokument vznikl v rámci projektu, jehož plný anglický název zní *“Inclusive Direction in Education of Adults on Article 12”*, volně přeloženo jako návod, jak vzdělávat o čl. 12 začleňujícím (inkluzivním) způsobem. Zkratka anglického názvu projektu dala vzniknout jeho zkrácené formě „IDEA 12“, pod kterým projekt prezentujeme veřejnosti. Projekt je financován Evropskou Unií v rámci programu Erasmus+.

Kromě partnerů projektu se dalších dvanáct organizací podílelo na přípravě tohoto dokumentu, a to formou zpětné vazby k jeho původní textaci. Seznam spolupracujících organizací je uveden v kapitole 7.

Povědomí o čl. 12 Úmluvy a jeho implementaci se průběžně rozšiřuje a my věříme, že i tento materiál bude přínosem pro organizace a lidi, kteří se zasazují o lepší podmínky života lidí s postižením.

2.3 O projektu IDEA 12

Výchozí myšlenka projektu má původ v konstatování Výboru OSN pro práva lidí s postižením (dále jen Výbor), že „v Evropské unii je u mnoha lidí s postižením omezena jejich svéprávnost“ a že „budování kapacit, vzdělávací materiály, kampaně pro veřejnost, zprávy a jiné dokumenty zveřejňované orgány Evropské unie nejsou k dispozici v přístupných formátech“ (Spojené národy, 2015: 4, 5).

Posun paradigmatu od náhradního rozhodování k rozhodování s podporou může být podpořeno zvýšením povědomí o právu na plnou svéprávnost a pomoc při uplatňování tohoto práva.

Podle Výboru současné strategie zvyšování povědomí *„nejsou kontinuální, nezahrnují všechny instituce a jejich zaměstnance a vylučují některé skupiny lidí s postižením“*. Zpráva jmenuje konkrétně lidi s potížemi v učení a lidi s duševním onemocněním (Spojené národy, 2015: 4).

Problém nastolený Výborem odkazuje na chabé povědomí a přístup lidí s postižením k rozvoji jejich schopností a vzdělávání. Projekt IDEA 12 se zaměřuje na zvýšení povědomí, podporu schopností a zlepšení možnosti vzdělávání vytvořením inkluzivního vzdělávacího programu o rozhodování s podporou. Tento vzdělávací program má sloužit odborníkům, politikům, úředníkům, lidem s potížemi v učení a s duševním onemocněním.

---

² Projektová stránka: <http://www.idea12.eu/>

Ze zkušeností víme, že jednotlivé členské země nabízejí rozličné příklady dobré praxe. Náš projekt zakládá možnost tyto zkušenosti sdílet a v rámci projektového partnerství dále rozvíjet společně přístupy, nástroje a inovace.

2.4 Exkluzivnost jako hlavní stavební kámen projektu IDEA 12

Výbor pojmenoval jako jeden z problémů chabé rozšiřování povědomí³ a přístup lidí s postižením k rozvoji kapacity a vzdělávání. Náš projekt reaguje na zmíněné poznání zapojením lidí s osobní zkušeností s využíváním podpory při rozhodování v obou vzdělávacích rolích: jednak se stanou členy lektorských týmů (lektori s postižením, kteří vzdělávají spolu s lektory bez postižení) a jednak budou součástí cílové skupiny, pro kterou je vzdělávání o čl. 12 určeno.

V projektu využíváme několika aspektů souvisejících s přímým zapojením lidí s osobní zkušeností s využíváním podpory při rozhodování, zejména:

- Větší důvěryhodnost autentických, osobních výpovědí více působí na účastníky vzdělávání.
- Lidé s postižením mají možnost přímo ovlivnit mínění veřejnosti; následné změny tak budou více rezonovat s tím, co považují lidé s postižením za důležité pro ně samotné a umožní jim zvýšit kontrolu nad svými osobními záležitostmi.
- Lidé s postižením jako rovnocenní partneři v lektorském tandemu jsou příkladem přístupu k lidem s postižením. To může inspirovat politiky k větší vůli zapojovat lidi s postižením a lidi s duševním onemocněním do konzultací k danému tématu.
- Lidé s postižením se dovídají více o svých právech a způsobech, jak se za svá práva zasazovat. To posiluje jejich roli v posunu od přežitých modelů podpory směrem k těm, které jsou v souladu s Úmluvou.

Pro práci v rámci projektu využíváme rozsáhlých zkušeností dvou partnerských organizací – britského CHANGE People and španělské TUYA. Stěžejním principem projektu je partnerský přístup k lektorům z řad lidí s postižením, výrazem kterého je mj. stejná výše jejich honorářů za odvedenou práci.

2.5 Struktura dokumentu

V následujících dvou kapitolách krátce vysvětlíme pojmy rozhodování s podporou a čl. 12 Úmluvy a následně pojednáme o jejich významu pro začleňování lidí s postižením do společnosti.

Pátá kapitola nastíní, jaké jsou vzdělávací cíle obou našich navrhovaných vzdělávacích programů na o čl. 12. Jednodenní kurz je určený pro smíšené skupiny složené ze sebeobhájců, rodinných příslušníků, politiků, úředníků, aktivistů, poskytovatelů služeb a akademických pracovníků; druhý kurz bude třídní, zaměřený prakticky a určený pro lidi s postižením a jejich podporovatele, zejména rodinné příslušníky a poskytovatele sociálních služeb.

Šestá kapitola pojednává o tématech, která by neměla být v rámci vzdělávacích a podpůrných aktivit zaměřených na zvyšování povědomí o Článku 12, opomenuta.

---

³ Viz čl. 8 Úmluvy

3 Podpora při rozhodování, právní způsobilost a nutné změny existující praxe

3.1 Rozhodování a právní způsobilost

Možnost rozhodovat se a mít tak kontrolu nad svým životem je nepostradatelná pro každého. Všichni se denně potřebujeme rozhodovat, o malých i zásadních věcech. Rozhodování (a jednání na základě rozhodnutí) je v právních řádech provázáno s konceptem „právní způsobilosti“. **Rozhodování může, ale nemusí, vyústit v právní jednání⁴. Právnímu jednání ale vždycky předchází proces rozhodování** se, jestli budu jednat, nebo ne, a jak.

3.2 Tradiční koncepty právní způsobilosti lidem dobře neslouží lidem dobře

Pokud bylo v tradičních právních systémech shledáno, že má člověk „sníženou duševní způsobilost“ (neboli že má „duševní poruchu“), **byl omezen nebo zbaven způsobilosti právně jednat⁵ a byl mu ustanoven opatrovník, který měl jednat v jeho „nejlepším zájmu“**. Tyto právní úpravy bývají označovány jako „**náhradní rozhodování**“. Rada Evropy uvádí ve své Strategii práv lidí s postižením 2017-2023, že „*systemy náhradního rozhodování, včetně zbavování způsobilosti k právním úkonům, při kterém jsou lidé z pohledu práva i společnosti zbavováni své osobnosti, stále převažuje v mnoha členských státech*“. (Disability Strategy 2017-2023, 2016: 25)

Odepírání právní způsobilosti lidem s postižením vedlo v mnoha případech k tomu, že byli zbaveni i mnoha základních práv, včetně volebního práva, práva uzavřít sňatek, založit rodinu, mít děti a rodičovská práva, práva dát souhlas k intimnímu vztahu nebo léčbě, práva na svobodu⁶. Omezení právní způsobilosti ovšem často znamenalo také ztrátu příležitostí a možností rozhodovat se v jakékoli oblasti života. Praktické zkušenosti ukazují, že ztráta možnosti rozhodovat o svém životě může mít závažné následky: lidé nemají příležitosti učit se novým dovednostem, odpovědnosti za svá rozhodnutí a za svůj život, mohou ztrácet motivaci ke každodenním činnostem nebo dokonce k celému životu. Nebo může vést naopak ke vzpouře, k tzv. „problémovému chování“. Opatrovnictví, už z definice, snižuje osobní sebeurčení a může mít „významný negativní vliv na fyzické a duševní zdraví, dlouhověkost, fungování a prožívání osobní spokojenosti.“ (Wright, 2010 cit in Blanck & Martinis, 2015a: 3). Omezení právní způsobilosti se tak stává pro člověka dalším, zbytečným „postižením“.

Dalším závažným a v praxi bohužel častým „vedlejším produktem“ náhradního rozhodování je zneužívání nebo zanedbávání lidí s omezenou právní způsobilostí. **Omezování právní způsobilosti je tak nejen závažným zásahem do autonomie člověka, ale v praxi ani neplní svůj zamýšlený účel – zajistit lidem s postižením ochranu.**

---

⁴ Právní jednání je takové jednání, které má právní účinky (vznik, změna, zánik práv a povinností).

⁵ Koncepty duševní a právní způsobilosti jsou vysvětleny později v této kap. v části 2.4.

⁶ Výbor OSN pro práva lidí se zdravotním postižením, Obecný komentář č. CRPD/C/GC/1 ze dne 19. 5. 2014

3.3 Zásadní obrat v přístupu ke konceptu právní způsobilosti

Špatné zkušenosti s omezováním svéprávnosti vedly lidi s postižením, jejich rodiny i odborníky v různých oborech k hledání nového modelu, který by respektoval práva lidí s postižením. Začaly se rozvíjet modely založené na podpoře při rozhodování. Jsou založené – stejně jako koncepty moderní sociální práce – na principech podpory a sociálního začlenění. Vychází z toho, že místo dalšího omezování lidé potřebují podporu při přijímání svých rozhodnutí a právním jednání. Podpora musí odpovídat individuálním potřebám. Tento model byl v roce 2006 přijat také Úmluvou, kterou podepsala a ratifikovala většina států na světě. Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením naléhavě žádá členské státy, aby nahradily modely „náhradního rozhodování“ novým modelem „rozhodování s podporou“. Základní prvky modelu rozhodování s podporou jsou zakotveny zejména v čl. 12 a 5 Úmluvy: **1. právo na plnou právní způsobilost, 2. právo na podporu**, kterou lidé mohou potřebovat **při svém právním jednání, 3. právo na účinné záruky bezpečí**, které chrání člověka proti zneužití při právním jednání a **4. právo na poskytnutí přiměřených úprav**. Podrobnější vysvětlení modelu podpory při rozhodování, jeho právních souvislostí a obsahu čl. 12 poskytuje Obecný komentář č. 1 (2014) přijatý Výborem OSN pro práva osob se zdravotním postižením (Obecný komentář).

3.4 Právo na právní způsobilost – konec omezování svéprávnosti

Obecný komentář uvádí, že „**právní způsobilost je univerzální vlastnost vrozená všem lidem již z podstaty jejich lidství**“. Čl. 12 Úmluvy potvrzuje, že všichni lidé mají plnou svéprávnost.“⁷ Čl. 12 je velmi důležitý z hlediska autonomie člověka. Umožňuje kontrolu nad svým životem, posiluje sebedůvěru a vědomí, že člověk může přijímat smysluplná rozhodnutí.

Právní způsobilost **zahrnuje obě složky: právo na právní osobnost** (mít práva a povinnosti) **a právo právně jednat**. „Přiznáním způsobilosti právně jednat je člověk uznán jako aktér, který má pravomoc vstupovat do právních vztahů a svým jednáním zakládat, měnit, nebo rušit svoje práva a povinnosti.“⁸

„Právní způsobilost a duševní způsobilost jsou dva různé koncepty. Duševní způsobilost se týká schopností (dovedností) rozhodovat se, které jsou přirozeně u každé osoby různé a mohou se lišit v závislosti na mnoha činitelích, vycházejících z prostředí, sociální situace, apod. Podle čl. 12 Úmluvy nesmí domnělé ani skutečné nedostatky v duševní způsobilosti ospravedlňovat odepření právní způsobilosti.“⁹ V tradičních opatrovnických systémech „jsou koncepty právní a duševní způsobilosti promíchány tak, že pokud je osoba shledána osobou se sníženými rozhodovacími schopnostmi, a to obvykle kvůli kognitivnímu nebo psychosociálnímu postižení, je v důsledku toho často zbavena právní způsobilosti činit určitá rozhodnutí. Tento přístup je chybný ze dvou zásadních důvodů: (a) je diskriminačně uplatňován vůči osobám se zdravotním postižením a (b) předpokládá schopnost přesně zhodnotit způsob vnitřního fungování lidské mysli, a když osoba neobstojí v tomto hodnocení,

---

⁷ viz Obecný komentář odst. 8

⁸ viz Obecný komentář odst. 12

⁹ viz Obecný komentář odst. 13

je jí odepřeno zásadní lidské právo – právo na rovnost před zákonem. Dle všech těchto přístupů jsou postižení osoby nebo její rozhodovací schopnosti chápány jako legitimní důvod pro odepření právní způsobilosti a snížení jejího statusu jako subjektu práva.“¹⁰ „Z článku 12 je však zřejmé, že „chorobná mysl“, ani další diskriminující označení nejsou legitimními důvody pro odepření právní způsobilosti (ať už právní osobnosti nebo svéprávnosti). Podle článku 12 Úmluvy nesmí domnělé ani skutečné nedostatky v duševní způsobilosti ospravedlňovat odepření právní způsobilosti.“¹¹ „Článek 12 nedovoluje takové diskriminační odepření právní způsobilosti, ale spíše požaduje poskytnutí podpory osobám při výkonu právní způsobilosti.“¹²

Obecný komentář jasně říká, že „pouhé rozvíjení modelu podpory při rozhodování při současném zachování modelů náhradního rozhodování pro dosažení souladu s článkem 12 Úmluvy nestačí“¹³. Myslí se tím, že modely náhradního rozhodování musí být zrušeny a plně nahrazeny modely podpory při rozhodování.

3.5 Právo na individuální podporu při rozhodování a právním jednání

Někteří lidé mohou potřebovat podporu, aby se mohli rozhodovat a právně jednat. Čl. 19 Úmluvy zaručuje lidem přístup k podpoře, včetně osobní asistence, v jakékoli oblasti života, aby mohli žít nezávisle, začlenění ve společnosti, a předešlo se tak jejich izolaci a vyčlenění. **Čl. 12 Úmluvy** pak zaručuje přístup k podpoře, kterou mohou lidé potřebovat při právním jednání. **„Podpora při právním jednání musí respektovat práva, vůli a preference lidí s postižením.“**¹⁴

Obecný komentář uvádí, že **„podpora při právním jednání je široký pojem“**¹⁵. **„Druh a míra podpory se může významně lišit, tak jako se liší jednotliví lidé (s postižením).“**¹⁶ Podpora **musí být dostupná všem**. Míra potřebné podpory nemůže být překážkou pro využití podpory¹⁷ a nekonvenční způsoby komunikace nemohou být důvodem pro odepření podpory. V některých případech může být obtížné s jistotou porozumět vůli člověka. Taková potíž však nemůže být důvodem pro to, aby jeho vůle byla nahrazena rozhodnutím opatrovníka v „jeho nejlepšího zájmu“. Koncept „nejlepšího zájmu“ musí být nahrazen konceptem „nejlepšího porozumění vůli, přáním a preferencím“.

Podpora při rozhodování a právním jednání může být poskytována v rámci **„formálního i neformálního uspořádání pomoci“**.¹⁸ Státy se zavázaly poskytnout nástroje pro formální podporu. **„Lidé s postižením si mohou zvolit jednoho nebo více *podpůrců, kterým důvěřují, aby jim poskytovali podporu při právním jednání pro určité typy rozhodnutí.*“**¹⁹ Mohou využít **podporu lidí s obdobnou zkušeností** (v angličtině peer support, self-advocacy). Další formou podpory je **pomoc při**

---

¹⁰ viz Obecný komentář odst. 15

¹¹ viz Obecný komentář odst. 13

¹² Viz Obecný komentář odst. 15

¹³ viz Obecný komentář odst. 28

¹⁴ viz Obecný komentář odst. 17

¹⁵ ibid

¹⁶ viz Obecný komentář odst. 18

¹⁷ viz např. Obecný komentář odst. 29 (a) a (c)

¹⁸ viz Obecný komentář odst. 17

¹⁹ ibid

komunikaci, která zahrnuje vytváření a uznání různých metod komunikace, včetně neverbální (mimoslovní) komunikace. „*Při plánování své budoucnosti je pro mnoho lidí důležitou formou podpory využití **předběžných prohlášení**. V nich mohou vyjádřit svoji vůli a preference, kterými se budou ostatní řídit v době, kdy člověk sám již nebude moci svá přání sdělit.*“²⁰ Každý člověk má právo využít předběžné prohlášení a podporu při jeho přípravě.

Právo na právní způsobilost zahrnuje i to, že **někteří lidé** s postižením mohou stát pouze o uznání svého práva na právní způsobilost a zároveň **si nemusejí přát vykonávat své právo na podporu**“.²¹

Ochrana zajištěná lidem prostřednictvím systému podpory při rozhodování a právním jednání **musí respektovat** práva, vůli a preference člověka až do té míry, že zahrnuje i „**právo člověka brát na sebe riziko a dělat chyby**“.²²

Jakákoli podpora poskytovaná lidem s postižením, která si klade za cíl skutečné naplňování práv a sociální začlenění, musí respektovat vůli a preference člověka. O podpoře při rozhodování a právním jednání to platí především – pouze podpora respektující vůli člověka mu umožní, aby prostřednictvím svých malých i velkých rozhodnutí byl skutečně pánem svého života.

3.6 Právo na bezpečí při právním jednání

Třetím prvkem systému podpory při rozhodování a právním jednání je zavedení opatření, která by lidem poskytovala **přiměřené a účinné záruky zamezujících zneužití při právním jednání**. Tato opatření mají **zajistit, že budou vždy respektována práva, vůle a preference člověka**. „*Podpora při právním jednání nikdy nesmí sklouznout k náhradnímu rozhodování.*“²³ Záruky bezpečí **musí chránit člověka před jakýmkoli nevhodným ovlivňováním nebo zneužitím**.

„**Princip „nejlepšího zájmu“** (na němž jsou založeny systémy „náhradního rozhodování“) **není ve vztahu k dospělým osobám zárukou bezpečí, která je v souladu s čl. 12**. Má-li být osobám se zdravotním postižením zajištěno právo na právní způsobilost na rovnoprávném základě s ostatními, musí být **princip „nejlepšího zájmu“ nahrazen principem „nejlépšího porozumění vůli a preferencím“**“.²⁴ V praxi tento princip znamená, že podpůrce se snaží, s využitím všech dostupných metod (např. pomocí komunikační tabulky) porozumět, co osoba využívající podporu vyjadřuje svým chováním, nebo porozumět vůli a preferencím na základě širšího kontextu aktuálního rozhodování, např. s využitím metod plánování zaměřeného na člověka (viz kap. 5.12.4), se znalostí osobní historie, předem projevených přání atd.

---

²⁰ ibid

²¹ viz Obecný komentář odst. 19

²² viz Obecný komentář odst. 22

²³ viz Obecný komentář odst. 17

²⁴ viz Obecný komentář odst. 21

3.7 Právo na přístupnost prostředí „univerzální design“ a „přiměřené úpravy“

Mezi různé formy podpory při právním jednání patří také opatření z oblasti **přístupnosti prostředí**. Přístupnost prostředí má být zajištěna zejm. pomocí **univerzálního designu a přiměřených úprav**. Tato opatření mohou spočívat např. v tom, že banky, lékaři, úřady a další instituce a služby poskytují informace ve formátech srozumitelných všem bez ohledu na druh postižení, nebo poskytnou profesionální tlumočení, které umožní lidem s postižením učinit právní jednání jako otevřít si bankovní účet, uzavřít smlouvu nebo vstupovat do dalších právních vztahů.²⁵ Univerzální design znamená, že výrobky, služby a vůbec prostředí jsou předem vytvořeny tak, aby byly přístupné všem. Na přiměřené úpravy má člověk nárok, pokud prostředí, služba nebo výrobek pro něj přístupné nejsou. Definice pojmů „univerzální design“ a „přiměřené úpravy“ jsou uvedeny v Úmluvě v čl. 2 a závazky států ve vztahu k přístupnosti prostředí zejm. v čl. 9 (ve vztahu ke vzdělávání nebo pracovnímu uplatnění dále v čl. 24 a 27 atd.).

---

²⁵ viz např. Obecný komentář odst. 34

4 Význam článku 12 Úmluvy pro sociální začlenění a boj proti diskriminaci lidí s postižením

„Článek 12 je založen na obecných principech Úmluvy vytyčených v čl. 3. Je to konkrétně respekt k vrozené důstojnosti, k individuální autonomii, zahrnující svobodu činit vlastní rozhodnutí, a k nezávislosti osob; nediskriminace; plné a účinné zapojení a začlenění do společnosti; respektování odlišnosti a přijímání osob se zdravotním postižením jako součásti lidské rozmanitosti a přirozenost; rovnost příležitostí; přístupnost; rovnoprávnost mužů a žen; respektování rozvíjejících se schopností dětí se zdravotním postižením a jejich práva na zachování identity.“²⁶

O čl. 12 se často mluví jako o „srdci“ Úmluvy. Právo na právní způsobilost zakotvené v čl. 12 je úzce a neoddělitelně provázáno s dalšími právy zaručenými Úmluvou. **„Právní způsobilost je nezbytná pro výkon občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv. Pro osoby se zdravotním postižením získává obzvláštní význam ve chvíli, kdy tito lidé musí činit zásadní rozhodnutí týkající se jejich zdraví, vzdělání a práce.“**²⁷ Čl. 12 je provázán s čl. 16, v němž se od smluvních států vyžaduje, aby přijaly všechna nezbytná opatření k ochraně lidí s postižením před jakoukoli formou zneužívání a násilí. Právní způsobilost je také úzce provázána s čl. 19 zaručujícím právo na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti. **„Právní způsobilost je klíčem ke smysluplné účasti na životě společnosti.“**²⁸ Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením v návrhu svého Obecného komentáře č. 5 uvádí, že právní způsobilost a rovné postavení před zákonem *„jsou základem pro nezávislý život v běžném prostředí dospělých lidí s postižením“*²⁹. Zároveň lidé *„musí být součástí běžného prostředí“*, aby mohli plně využívat svoji právní způsobilost³⁰. Pokud nebudou splněny podmínky zakotvené v čl. 19 Úmluvy, jako jsou např. dostupné a přístupné komunitní služby a zařízení, služby a podpora poskytované v domácím prostředí, včetně osobní asistence, skutečné možnosti výběru bydlení, může i nadále docházet k tomu, že právní způsobilost lidí i jejich reálná možnost rozhodovat o svém životě budou stále omezené.

Práva obsažená v čl. 12 Úmluvy mají konkrétní dopad na život lidí s postižením. Vedou k plnějšímu sebeurčení (Kohn et al., 2013 cit in Blanck and Martinis 2015b: 26), což prakticky znamená být nezávislý a začleněný do společnosti, zdravější a schopný rozpoznat a čelit zneužití (Powers et al., 2012 cit in Blanck and Martinis, 2015b: 27). Skutečná integrace do společnosti znamená integraci do všech oblastí života společnosti, včetně finanční oblasti (Martinis, Wohl, Mills, 2015: 8).

Praktické příklady konkrétních pozitivních důsledků právní způsobilosti a „rovnosti před zákonem“ pro život lidí s postižením jsou uvedeny v příručce dobré a slibné praxe, která navazuje na tento dokument.

---

²⁶ viz Obecný komentář odst. 4

²⁷ viz Obecný komentář odst. 8

²⁸ viz Obecný komentář odst. 13

²⁹ Viz návrh Obecného komentáře č. 5 odst. 26

³⁰ Viz návrh Obecného komentáře č. 5 odst. 78

5 Cíle vzdělávání zaměřeného na článek 12 Úmluvy

V této kapitole shrnujeme vzdělávací cíle jednodenního a třídenního kurzu o čl. 12 Úmluvy. Oba typy kurzů budou mít inkluzivní charakter, to znamená, že se jej zúčastní lidé s různými potřebami a schopnostmi: lidé s postižením, jejich rodiny, pracovníci sociálních služeb, studenti vysokých škol a vzdělavatelé, úředníci, politici i široká veřejnost. Vzdělávání povede dvojice lektorů, z nichž jeden bude mít postižení.

5.1 Jednodenní kurz

Jednodenní kurz je určen pro větší skupinu³¹ rozmanitých lidí: přednášející a studenti vysokých škol (zejm. z oborů sociální práce a právo), lidé s potížemi v učení a duševním onemocněním, jejich rodiny, pracovníci sociálních služeb, veřejní opatrovníci, úředníci a politici. Na konci kurzu by účastníci měli přijmout myšlenku rovného postavení lidí s postižením před zákonem. Vzdělávací cíle jsou následující:

- Být si vědomi rovnosti lidí v důstojnosti a právech.
- Rozumět podstatě změny: posun paradigmatu od „nejlepšího zájmu“ k „právům, vůli a preferencím“.
- Porozumět tomu, co znamená pro lidi s postižením implementace čl. 12 a jak se vztahuje k dalším lidským právům garantovaným Úmluvou, např. nezávislý způsob života a zapojení do společnosti, přístup ke spravedlnosti.
- Pochopit, co implementace čl. 12 znamená pro mou (účastníkovu) specifickou roli, co osobně mohu dělat pro naplnění tohoto článku.
- Rozumět pojmu významu přirozené podpory pro rozhodování.
- Získat naději díky zážitku rovnosti ve vzájemném poskytování podpory, důstojnost a práva.

Odlíšnosti v postavení a schopnostech účastníků představuje příležitost se něco nového naučit spíše než překážku. Navazující příručka pro lektory přinese metody pro skupinovou práci vhodnou pro tyto situace.

Na kurzu vznikne atmosféra vzájemného respektování, zapojení a naděje, což připraví cestu pro vzdělávání a porozumění.

5.2 Třídenní kurz a vzdělávací cíle

Třídenní seminář je určen pro menší skupinu kolem 12 účastníků, zejm. lidí s postižením, jejich blízkých a profesionálů, kteří jim poskytují pomoc a podporu. Vzdělávací cíle jsou zaměřeny více prakticky tak, aby se posílilo pochopení účastníků stran jejich vlastního rozhodování a poskytování podpory při rozhodování druhých lidí:

---

³¹ V projektu IDEA 12 se větší skupinou myslí skupina zhruba 30 účastníků.

- Porozumět, že všichni lidé činí rozhodnutí a využívají k tomu nějaký druh podpory. Lidé s postižením mají právo na svéprávnost a právo na poskytnutí podpory k uplatnění svéprávnosti.
- Porozumět významu rozhodování pro právní jednání a naučit se rozlišit rozhodování od právního jednání.
- Porozumět rozdílu mezi „náhradním rozhodováním“ a „rozhodováním s podporou“, porozumět významu rozhodování s podporou v životech lidí s postižením a jejich vztahům k jiným lidským právům jako např. právo na nezávislý život a zapojení do společnosti nebo přístup ke spravedlnosti.
- Dobře porozumět a přijmout principy podpory při rozhodování.
- Porozumět a přijmout, že role podpůrce je podpůrná a že podpůrce nedělá rozhodnutí.³²
- Získat schopnost rozlišit mezi vlastní „vůlí a preferencemi“ a „vůlí a preferencemi člověka, kterému poskytují podporu při rozhodování.
- Vědět, že podpora při rozhodování je rozmanitá a může mít různou intenzitu.
- Umět používat při poskytování podpory při rozhodování základní nástroje myšlení a plánování zaměřené na člověka.

V mnoha zemích bude posun paradigmatu od náhradního rozhodování nepropojený s realitou, jak je daná právním systémem, který mnohde standardně vyžaduje posuzování mentální kapacity a vede k omezování svéprávnosti. Lektoři musí být schopni ukázat, jak lze prakticky poskytovat podporu při rozhodování, aby to bylo v souladu s čl. 12 v právním rámci, který je postaven na omezování svéprávnosti.

---

³² Na druhou stranu se předpokládá, že podpůrce vloží do procesu své zkušenosti, znalosti, zdroje apod. Tento proces se blíží "sdílenému rozhodování" známému z medicíny jako "informovaný souhlas".

6 Témata kurzu

Většina následujících témat je určena pro oba typy kurzů (jednodenní i třídenní). Pokud je nějaké téma myšleno specificky pro kurz určitého rozsahu, je to v textu uvedeno. Úroveň detailnosti bude specifikována v navazujícím materiálu pro lektory.

6.1 Implementace článku 12 v Evropské unii

Stran implementace článku 12 Úmluvy, Výbor pro práva osob se zdravotním postižením OSN „poznává s hlubokým znepokojením, že napříč Evropskou unií je stále velký počet lidí s postižením, jejichž plná svéprávnost je omezena“.

“Výbor doporučuje Evropské unii přijmout vhodná opatření zajišťující, aby všichni lidé s postižením, jejichž právní způsobilost byla omezena, měli možnost naplňovat všechna práva zakotvená ve smlouvách a právních předpisech Evropské unie, jako jsou přístup ke spravedlnosti, zboží a službám včetně bankovních, zaměstnanosti a zdravotní péči, stejně jako je účast ve volbách a spotřebitelských právech v souladu s Úmluvou, jak je to vyjádřeno ve Všeobecném komentáři č. 1 (2014) Rovnost před zákonem.

Vykonávání právní způsobilosti může být ovlivňováno tzv. přiměřenou úpravou služeb, jako jsou bankovní nebo zdravotní služby. Výbor „je znepokojen tím, že směrnice Rady 2000/43, 2004/113 a 2006/54 výslovně nezakazují diskriminaci na základě zdravotního postižení a nepřikazují poskytnout osobám se zdravotním postižením přiměřenou úpravu v oblastech sociální ochrany, zdravotní péče, (re)habilitace, vzdělávání a zajišťování zboží a služeb, jako je bydlení, doprava a pojištění“.

6.2 Implementace článku 12 v zemích partnerů projektu IDEA 12

Soudě podle několika zpráv Výboru pro práva osob se zdravotním postižením OSN, napříč Evropou stále nejsou zcela naplněny požadavky na implementaci článku 12 Úmluvy. To znamená, že účastníci vzdělávání musí operovat v rámci systému, který stále zahrnuje různé stupně náhradního rozhodování. Lektoři budou účastníky informovat o stavu naplnění článku 12 na základě závěrečných doporučení, které vydal Výbor OSN pro jejich zemi.

Popis naplňování článku 12 v partnerských zemích, jak je obsažen v příloze č. 1, byl vytvořen z podkladů, které poskytly partnerské organizace projektu. Tato příloha není přeložena do češtiny.

6.3 Co přináší článek 12 Úmluvy nového do životů lidí s postižením

Svéprávnost (se zajištěním potřebné podpory) ve všech sférách života je stěžejní podmínkou pro využívání všech dalších práv, jako jsou např. právo zvolit si místo k životu, vybrat si zaměstnání, účastnit se voleb nebo být volen. Tuto skutečnost nejlépe ukáží osobní příběhy lidí, kteří dosáhli navrácení svéprávnosti a tím mohli uskutečnit zásadní změny ve svém životě.

Článek 1 Plné a rovné uplatnění všech lidských práv a základních svobod

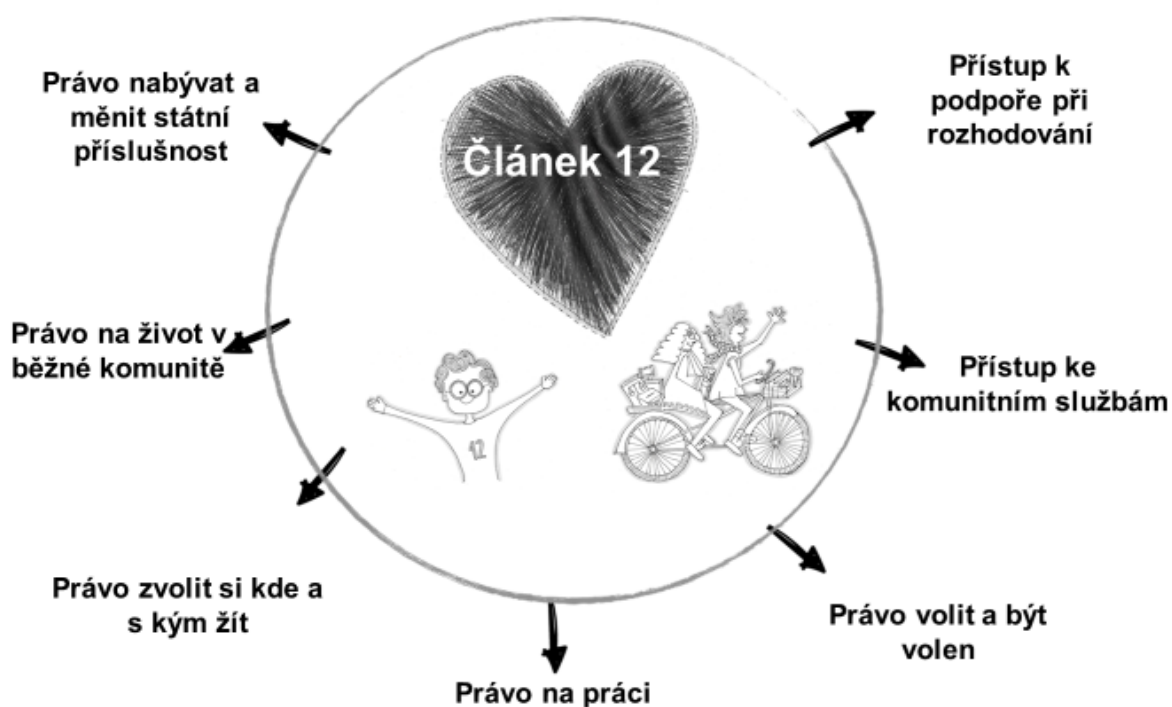

Schéma ukazuje, že naplnění článku 12 předpokladem pro využívání dalších lidských práv a základních svobod a ovlivňuje různé oblasti života.

6.4 Posun paradigmatu v pojetí právní způsobilosti

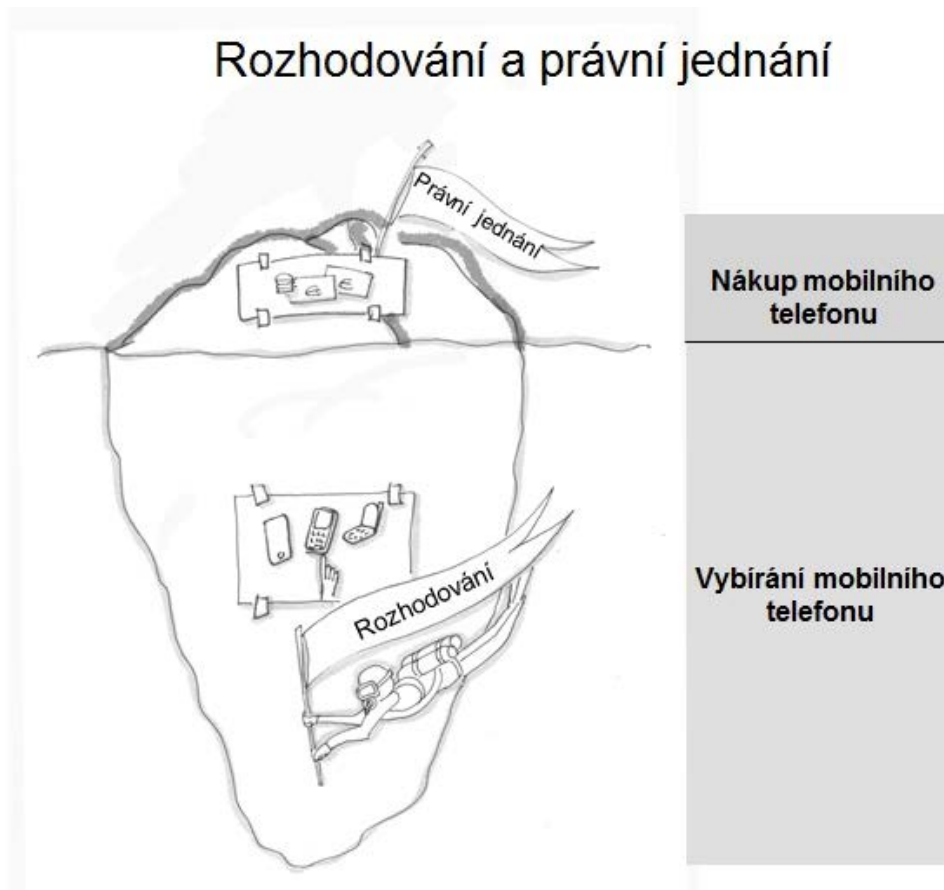
Článek 12 Úmluvy představuje přechod od starého modelu omezování svéprávnosti k novému modelu podpory při rozhodování:

Od náhradního rozhodování	K podpoře při rozhodování
Testování mentální kapacity za účelem rozhodování o tom, zda omezit či nikoli něčí svéprávnost	Mapování podpory potřebné pro rozhodování
Hledání nejlepšího zájmu (s důrazem na zdraví a bezpečí)	Úsilí dosáhnout nejlepšího možného porozumění vůli a preferencím člověka

Systém podpory při rozhodování je postaven na porozumění svéprávnosti jako konceptu odlišného od mentální kapacity. Staví na tom, že právo na svéprávnost nemůže být odvozováno od a záviset na mentální kapacitě člověka.

6.5 Podpora při rozhodování ve vztahu k právnímu jednání

Rozhodování může nebo nemusí vyústit do právního jednání. Na druhou stranu každé právní jednání je výsledkem rozhodovacího procesu. Lidé velmi jasně vnímají právní jednání, zatímco rozhodování často zůstane nepovšimnuto. A to přestože mnohá rozhodování jsou celkem velká a časově náročná, zatímco právní jednání, jako je třeba nákup mobilního telefonu, může být velmi rychlou záležitostí.

Pro vysvětlení vztahu mezi rozhodováním a právním jednáním používáme model ledovce, kde masa ledu pod vodou představuje proces rozhodování a právní jednání je špičkou ledovce vyčnívající nad hladinou.

Jako příklad můžeme použít třeba nákup mobilního telefonu, což dnes už zcela běžná věc pro každého. Když si chceme koupit telefon, strávíme obvykle spoustu času jeho vybíráním v diskusích s přáteli nebo zkoumáním různých možností na internetu. Když se nakonec rozhodneme, je zakoupení telefonu už velmi rychlé.

6.6 Intenzita podpory při rozhodování

Je odpovědností států rozvinout a zajistit dostupnost různých forem podpory při rozhodování tak, jak je to uvedeno ve všeobecném komentáři k článku 12. Jednotlivé formy se v praxi mohou lišit v intenzitě.

Při poskytování podpory při rozhodování je důležité nejdříve uvažovat o míře podpory, jakou člověk při rozhodování bude potřebovat. Rozlišujeme tři úrovně podpory při rozhodování:

1. Člověk dělá **své vlastní rozhodnutí bez dodatečné podpory** ze strany podpůrců. Potřebuje pouze běžnou podporu blízkých lidí, jako jsou rodina nebo přátelé.
2. Člověk dělá **své vlastní rozhodnutí s pomocí podpůrců**. Může jít o podporu při formulování toho, o jaké jde rozhodnutí, získání informací, vysvětlení různých alternativ, vybírání z různých alternativ a revidování svého rozhodnutí a jeho dopadů. Tyto formy podpory jsou intenzivnější ve srovnání s tím, jakou pomoc lidé běžně přijímají v každodenním rozhodování.³³
3. **Podpůrci interpretují vůli a preference člověka**. Podpůrci respektují a jsou schopni interpretovat vůli a preference člověka třetí straně a to i za účelem právního jednání. V případě lidí, jejichž vůle a preference zatím nejsou známy, je řídicím principem presumpce vůle. Současně se očekává, že bude vyvíjeno trvalé úsilí porozumět vůli a preferencím člověka a nastavit komunikační systém.

Dvě důležité poznámky: Výše uvedené tři úrovně podpory při rozhodování jsou ve skutečnosti kontinuální řadou; není nutné rozlišovat jednotlivými úrovněmi. Stejný člověk může vyžadovat různé úrovně podpory při rozhodování v různém čase a v různých situacích.

Intenzita podpory při rozhodování

**Vlastní
rozhodnutí bez
dodatečné
podpory**

Já

**Vlastní
rozhodnutí s
dodatečnou
podporou**

Já

**Rozhodnutí na
základě
nejlepšího
porozumění vůli
a preferencím**

Podpůrci

Předpokládáme, že vůle je vždy. Je nutné vůli přezkoumávat.

³³ Potřebujeme rozlišovat mezi úrovní jedna a dvě jenom za tím účelem, abychom mohli identifikovat potřebu podpory. Musíme být schopni říci, kdy stát musí člověku zajistit určitou míru podpory.

Pokud poskytujeme podporu člověku s těžkým postižením, jehož vůli a preference zatím neznáme, nepohybujeme se v oblasti rozhodování s podporou, ale zastupujeme člověka. V tomto případě budeme dodržovat společensky uznávané hodnoty a zároveň budeme usilovat o porozumění vůli a preferencí pro další rozhodování.

6.7 Kdo může poskytovat podporu při rozhodování a právním jednání

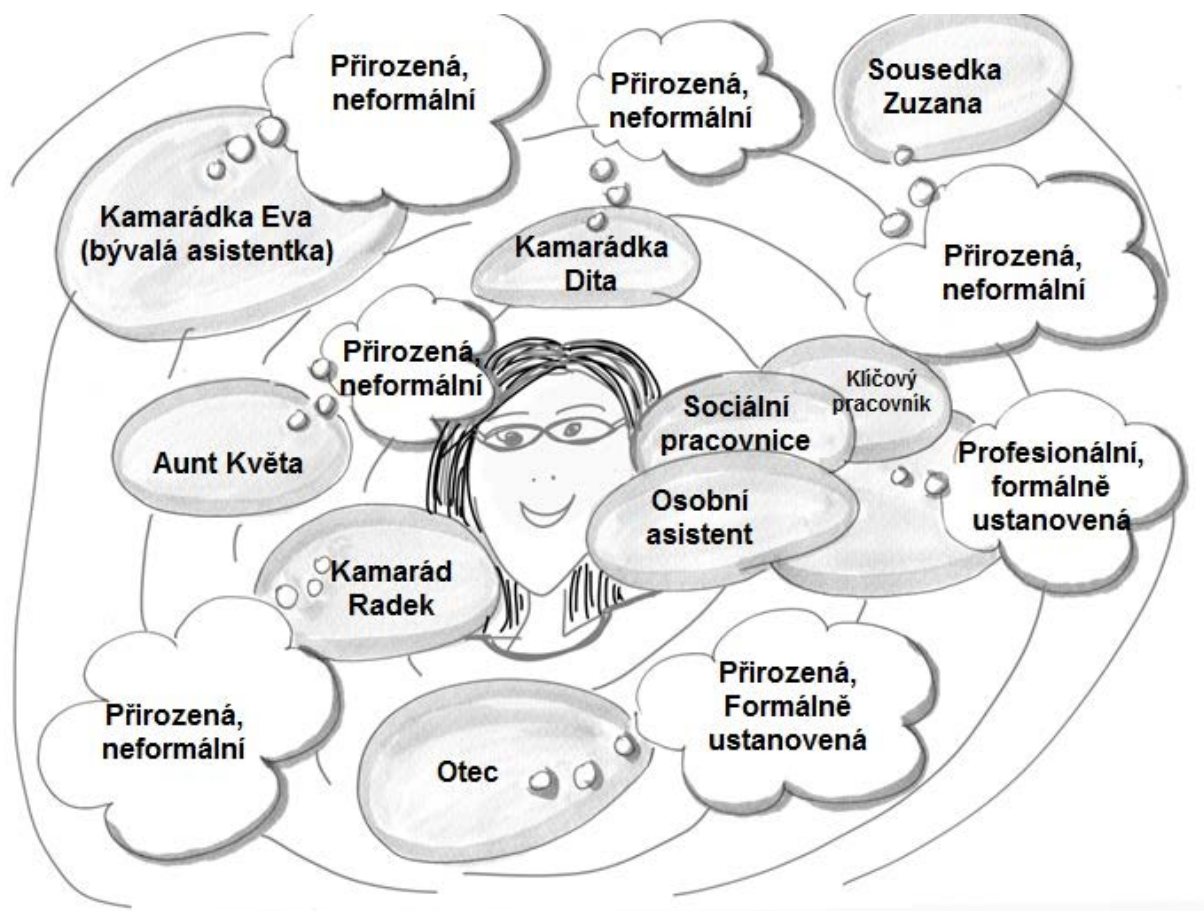
V konceptu podpory při rozhodování jsou vztahy vnímány jako klíčové zdroje podpory. Ideálně by podpora měla být poskytována skupinou důvěryhodných lidí, primárně neplacených, jako jsou členové rodiny a přátelé (tzv. přirozená podpora). V praxi jde obvykle o skupinu důvěryhodných lidí z přirozeného sociálního okolí člověka a profesionálů, kteří člověku poskytují pomoc a podporu. Lidé poskytující podporu mohou mít formální postavení, tj. mohou být formálně potvrzeni nebo ustanoveni soudem. Následující tabulka zobrazuje spektrum možností.

	Neformální podpora Bez formálního uznání	Formální podpora S formálním uznáním soudu, notáře, občanskou smlouvou etc.
Profesionální podpora Placení nebo neplacení profesionálové včetně pomoci lidí s podobnou zkušeností	Osobní asistent pomáhá Honzovi porozumět informacím, které dostal od lékaře o svém zdravotním stavu, předtím, než dá souhlas s podstoupením operace Filip, bývalý uživatel služeb péče o duševní zdraví poskytuje podporu při rozhodování o zdravotní péči lidem v psychiatrické nemocnici Petr, který má osobní praktické zkušenosti s využíváním podpory při rozhodování, pomáhá své kamarádce Martě s formulováním jejího vlastního názoru na zaměstnání	Profesionální podpůrce schválený soudem pomáhá Evě uzavřít leasingovou smlouvu Člen organizace bývalých pacientů psychiatrické péče byl ustanoven soudem jako zástupce pro soudní řízení pro člověka s duševním onemocněním Bývalý pacient psychiatrické nemocnice je členem komunitního, multidisciplinárního týmu pro pomoc lidem s duševním onemocněním
Přirozená podpora Různí lidé, kteří nejsou za poskytování podpory placeni	Tomášova matka, která pomáhá svému synovi používat jeho vlastní bankovní účet. Sousedka pomáhá Robertovi porozumět výhodám různých druhů pánví na smažení předtím, než si nějakou vybere a koupí.	Věře pomáhá její bratr v roli podpůrce na základě smlouvy schválené soudem otevřít si účet u banky a založit trvalé příkazy k úhradě.

Člověk se může stát profesionálem na základě vlastních, prožitých zkušeností. Příkladem mohou být třeba lidé, kteří mají osobní zkušenost se zpochybňováním svéprávnosti.

Máme k dispozici také běžné typy podpory při rozhodování dostupné pro všechny občany. Tento typ podpory je poskytován např. daňovými poradci, konzultanty v oblasti sociálního zabezpečení, finančními poradci, patientskými organizacemi apod. Tyto formy podpory nepovažujeme za podporu ve smyslu článku 12. Lidé, kteří potřebují podporu ve smyslu čl. 12, budou pro využití např. daňového poradce potřebovat nějakou formální nebo neformální podporu, jaká je uvedena v předchozí tabulce.

Lidé se mohou ve svém životě spolehnout na hustou síť podpory složenou z přirozené a profesionální podpory, kde někteří podpůrci mohou být jmenováni soudem, jiní mohou pomoc poskytovat neformálně. Klíčovým aspektem podpůrné sítě je vztah mezi podpůrcem a podporovanou osobou. Obrázek ukazuje Miladin kruh podpory jako příklad³⁴.

6.8 Proces poskytování podpory při rozhodování (třídenní kurz)

Pro podpůrce může být užitečné mít možnost přistupovat k poskytování podpory strukturovaně. Různí lidé mohou využívat různé prvky podpory. Na proces poskytování podpory se můžeme dívat jako na soubor následujících prvků:

³⁴ Rozhodování s podporou může být založeno na konceptu Kruhy podpory nebo na Plánování zaměřeném na člověka – více v kap. 6.11.

1. **Identifikace rozhodnutí**, které má být učiněno: Definování podstaty rozhodnutí, problému, který má být vyřešen.
2. **Uspořádání relevantních informací**: Sbíráání informací o potřebách, preferencích, možnostech, zdrojích informací (internet, knihy, jiní lidé, jiné zdroje).
3. **Identifikace možností**: Identifikace možných cest nebo možností.
4. **Zvažování možností**: Zvážení toho, jak různé možnosti mohou přispět k řešení problému a jaké jsou důsledky různých možností.
5. **Vybírání mezi možnostmi**: Výběr nejlepšího řešení po zvážení dopadů různých řešení.
6. **Uskutečnění kroků**: Pro naplnění rozhodnutí (realizace vybrané možnosti) je potřeba něco udělat, včetně právního jednání.
7. **Přezkoumání rozhodnutí a jeho důsledků**: Přezkoumání výsledků rozhodnutí a hodnocení toho, zda byl vyřešen problém identifikovaný na začátku. (Pokud vyřešen nebyl, lze se vrátit k prvnímu kroku podpory.)

Podstata jednotlivých prvků podpory se bude lišit v závislosti na potřebách člověka. Např. možnosti řešení mohou být člověku vysvětleny jednoduchým jazykem, s použitím obrázků nebo znakovou řečí.

Dvě důležité poznámky: Poskytování podpory při rozhodování nekopíruje model rozhodování samotného, které je založeno na emocích, heuristických zkratkách a napodobování. Člověk poskytující podporu ji musí poskytovat na základě hlubokého porozumění spíše než na technickém přístupu založeném na postupných krocích.

6.9 Formy podpory

Podpory jsou „**zdroje a strategie**“ a mohou být poskytnuty rodičem, kamarádem, učitelem, psychologem, lékařem nebo jinou vhodnou osobou nebo agenturou³⁵ (např. právníkem nebo sociálním pracovníkem). Podpory mohou mít různé formy:

- Osobní pomoc poskytnutá podpůrcem z přirozeného sociálního okolí člověka (neplacená, přirozená podpora) a profesionálem (placená podpora).
- Podpora poskytnutá lidmi s podobnými zkušenostmi (tzv. peer-support), v tomto případě půjde o lidi s podobným postižením.
- Pomoc s komunikací, tj. tlumočení unikátní formy komunikace člověka.
- Různé druhy přiměřené úpravy, jakými mohou být např. jednoduchý jazyk, alternativní formy komunikace, materiály psané jednoduchým jazykem (easy-to-read), víc času a individuální přizpůsobení služby člověku.
- Nástroje plánování zaměřené na člověka včetně komunikačních záznamových tabulek a plánovacích setkání.
- Formální a neformální reprezentace vůle a preferencí člověka.

Podpora může být potřebná v jakémkoli stádiu rozhodování včetně právního jednání a revidování výsledků rozhodnutí. Intenzita a forma podpory by měla zohledňovat individuální potřeby člověka.

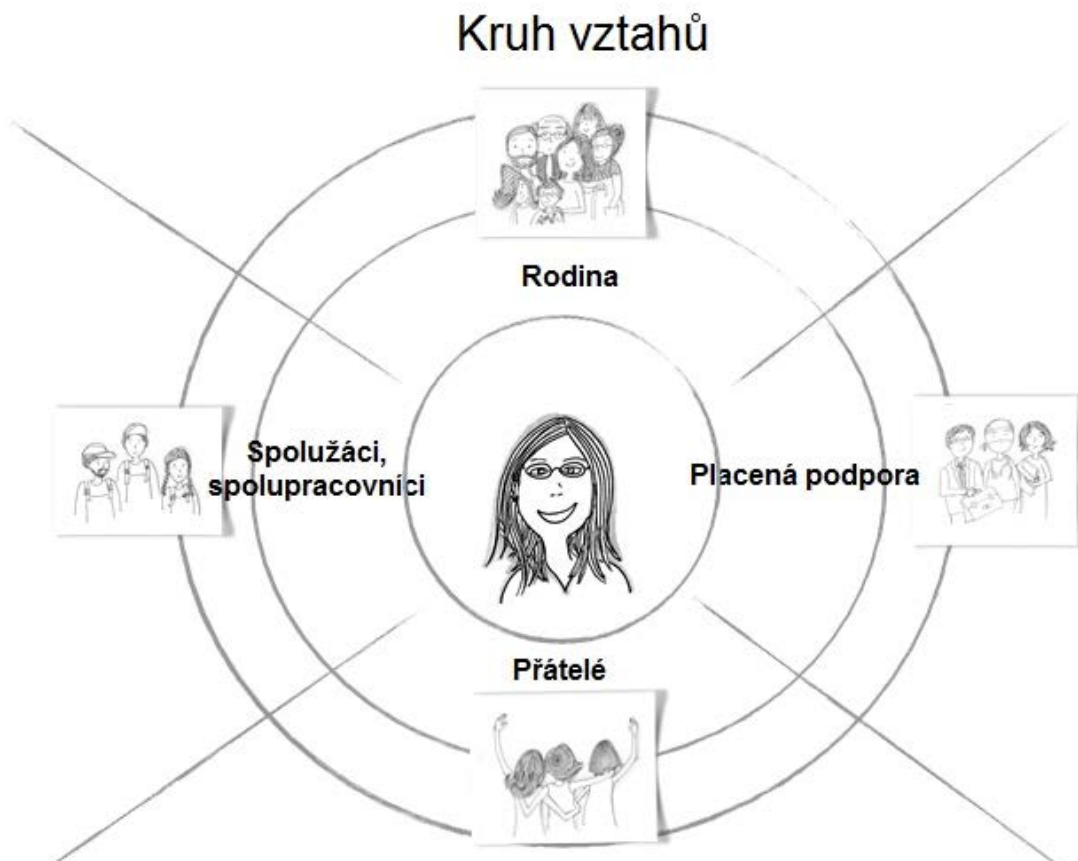
³⁵ http://aaid.org/docs/default-source/sis-docs/aaidfaqonid_template.pdf?sfvrsn=2

6.10 Klíčové nástroje podpory při rozhodování (pouze pro třídní kurz)

Následující nástroje jsou součástí konceptu „Plánování zaměřené na člověka“³⁶ a bývají užitečné při poskytování podpory při rozhodování.

6.10.1 Kruh vztahů a kruh podpory

Vytvoření kruhu vztahů je prvním krokem při formování kruhu podpory. Pomůže vytvořit jasný obrázek vztahů, které mohou být pro člověka zdrojem podpory. Nejlepší podpora při rozhodování je postavena na silných a důvěryhodných vztazích.

Jedním z problémů spojených s profesionálními modely podpory při rozhodování je ignorování významu důvěry nebo představa, že důvěra je samozřejmostí. Často se má za to, že dobré úmysly na straně odborníků povedou k důvěryhodnému vztahu. Je důležité umožnit profesionálům, aby si uvědomili, že se jim vždycky nepodaří získat důvěru lidí, se kterými pracují, zejména pokud jsou propojeni se širšími systémy nátlaku. Pro profesionály může užitečné začít diskutovat o tom, jak pracovat s omezeními svých rolí.

---

³⁶ Jednou z klíčových charakteristik plánování zaměřeného na člověka je posilování hlasu člověka, se kterým a pro kterého se plán připravuje, a lidí, kteří jej znají nejlépe.

Dalším problémem, kterému profesionálové čelí, je nedostatečná kontinuita pomoci a podpory. Rotace profesionálů a přístupy zaměřené na úkoly mohou narušit nebo přerušit vztahy důvěry, které je třeba pokaždé znovu sestavit.

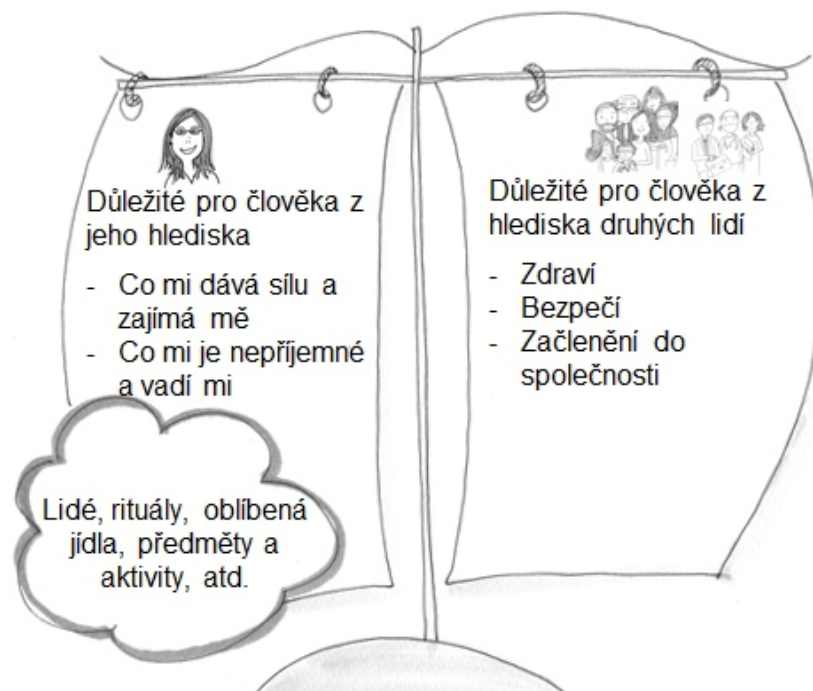
6.10.2 Třídění toho, co je důležité pro člověka konajícího rozhodnutí z jeho hlediska a z hlediska lidí kolem

Tento nástroj je užitečný, pokud podpůrci jsou profesionálové nebo příbuzní se silným pocitem odpovědnosti za zdraví a bezpečí. Nástroj jim umožní odlišovat svojí vlastní perspektivu od vůle a preferencí člověka, kterému poskytují pomoc, a udržet obě perspektivy oddělené. Schopnost průběžného sledování rozdílů mezi pohledem podpůrců na jedné straně a vůlí a preferencí podporovaných osob na straně druhé musí být pevně zakotvena v sociálních službách a měnit kulturu poskytování služeb.

Pro podpůrce je velmi důležité, aby přijali, že ve své podpůrné roli nemají činit náhradní rozhodování. Tento nástroj jim pomůže porozumět zásadnímu rozdílu mezi rozhodnutími přijatými v nejlepším zájmu člověka a v rámci konceptu rozhodování s podporou.

Pokud podpůrci začnou uvažovat v intencích pravého sloupce, tj. z hlediska svých hodnot nebo právně chráněných hodnot, jako jsou zdraví a bezpečí, dostanou se zpět k nejlepšímu zájmu. A naopak, pokud začnou s levou stranou a nejdříve se pokusí porozumět vůli a preferencím podporovaného člověka na základě toho, co je pro něj důležité z jeho pohledu, dostanou se do rámce rozhodování s podporou.

Třídění toho, co je pro člověka důležité z jeho pohledu a z pohledu druhých lidí

6.10.3 Třídění toho, co funguje dobře a co nefunguje

Poté, co identifikujeme, co je pro člověka, který se rozhoduje, důležité z jeho hlediska a co z hlediska ostatních lidí, můžeme přistoupit k dalšímu třídícímu nástroji a rozdělit položky na ty, co fungují a co nefungují. To člověku a jeho podpůrcům umožní pochopit, jak se věci v životě mají a co je potřeba změnit nebo vyřešit. Nástroj může pomoci při prozkoumávání rozhodnutí, které má být učiněno. Je důležité stále držet pohledy člověka, který má udělat rozhodnutí, a jeho podpůrců podle předchozího nástroje. V některých případech může být užitečné oddělit i pohledy rodiny a přátel od pohledu profesionálů.

6.10.4 CESTA

Pro poskytování podpory v každodenním životě může někdy být pro podpůrce potřebné znát životní směřování člověka³⁷. K tomuto účelu se také mohou hodit některé nástroje plánování zaměřeného na člověka. Jedním z takových účinných nástrojů je CESTA (PATH, název je zkratkou anglického **P**lanning **A**lternative **T**omorrow's with **H**ope). CESTA byla vyvinuta v roce 1991 Jackem Pearpointem, Johnem O'Brienem a Marshou Forest (Falvey, Forest, Pearpoint, & Rosenberg, 2003: 31).

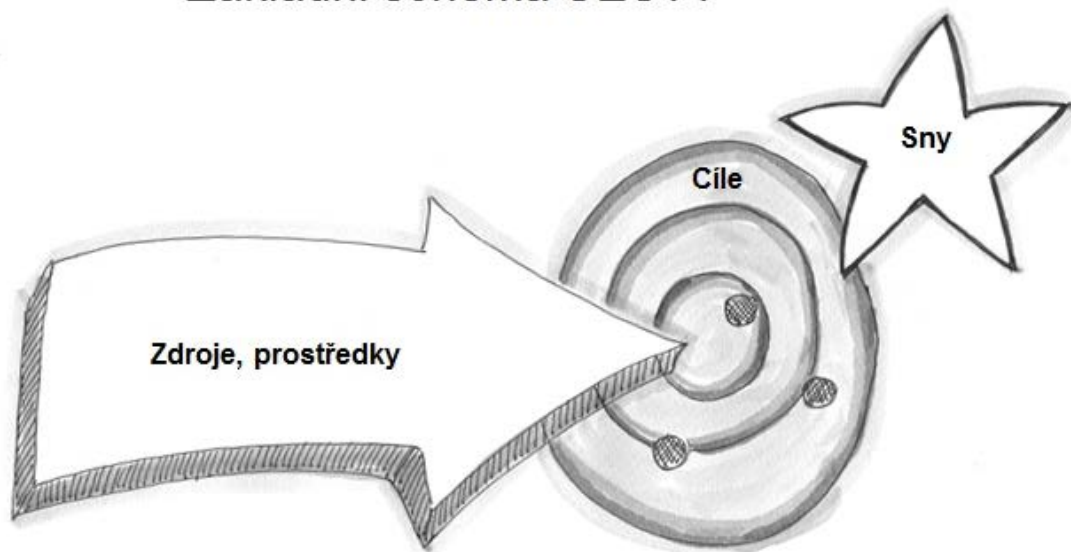
CESTA sestává ze sedmi kroků zobrazených ve zvláštním tvaru, který se používá pro facilitování plánovacího procesu. Základem CESTY je šablona odrážející proces diskuse mezi lidmi, kteří mají tomu, kdo se rozhoduje, pomáhat při plánování praktické cesty vedoucí ke smysluplné budoucnosti.

Cílem CESTY je najít jasné kroky vedoucí k žádoucí změně k lepšímu. CESTA začíná sny a cíli na pravé straně schématu. Pak pokračuje z levé strany až ke krokům, které bude potřeba učinit pro dosažení pozitivních změn.

---

³⁷ Z etického hlediska by také člověk přijímající podporu mohl potřebovat znát životní směry toho, kdo mu poskytuje pomoc a podporu. Umožnilo by to vznik důvěryhodného vztahu mezi podpůrcem a podporovaným člověkem.

Základní schéma CESTY

Sedm kroků na CESTĚ:

1. Sny
2. Cíle
3. Jak je to nyní
4. Lidé, které bude potřeba zapojit
5. Co nás posílí
6. První kroky
7. Další akce

CESTA je skvělý nástroj pro stanovení snů a pozitivních a přitom dosažitelných cílů. Umožňuje podpůrcům lépe pochopit vůli a preference podporované osoby.

6.10.5 Komunikační záznamové tabulky

Komunikační záznamové tabulky jsou účinným nástrojem pro zachycení a vysvětlení toho, co nám lidé říkají svým chováním. Tento nástroj je obzvláště užitečný, pokud lidé nekomunikují verbálně nebo jiným formalizovaným komunikačním systémem, jako je např. znaková řeč a obrázky, nebo když chování je srozumitelnějším než slova.

Komunikace je dvousměrný proces a proto potřebujeme dva typy tabulek: 1) jak rozumíme tomu, co nám člověk říká a 2) jak budeme člověkem sdělovat, co bychom chtěli udělat.

Záznamová tabulka, jak člověk komunikuje

Záznamová tabulka pro zachycení komunikace ze strany člověka může mít dvě podoby pro dvě různé situace:

- 1) Pokud nevíme, co znamená určité chování člověka, můžeme se pokusit prozkoumat, jaký význam chování nabývá za určitých okolností.
- 2) Někdy je význam chování člověka je znám pouze některým lidem a my potřebujeme zachytit a předat tyto poznatky pro ostatní lidi, kteří poskytují podporu. Tabulka pak účinně slouží jako slovník.

Situace a okolnosti:	Člověk dělá:	Člověk zažívá a říká nám::	Máme udělat:

Jak říct člověku s postižením, co chceme udělat

Tato tabulka pomáhá podpůrcům pochopit co udělat, aby člověk porozuměl, co mu chceme říct.

Chtěli bychom říci:	Děláme:	Říkáme člověku:

Komunikační záznamové tabulky pomáhají porozumět si s člověkem. Porozumění je základní podmínkou pro poskytování podpory při rozhodování.

6.10.6 Sladění potřeb člověka s možnostmi podpůrce

Pro některé zvláštní oblasti poskytování pomoci a podpory potřebujeme specifické znalosti a dovednosti. V případě placené profesionální pomoci může být dobrý soulad mezi potřebami člověka využívajícího podporu a podpůrcem velmi důležitá. Uvažujeme o čtyřech aspektech:

1. Jakou podporu člověk potřebuje a požaduje
2. Jaké dovednosti má mít podpůrce
3. Jaké osobnostní charakteristiky má mít podpůrce
4. Jaké by mohly být sdílené společné zájmy podpůrce a podporovaného člověka

6.11 Čtyři důležité prvky podpory při rozhodování

Pro implementaci článku 12 a naplnění principů konceptu podpory při rozhodování jsou stěžejní následující čtyři prvky (Bach, 2014: 4-5):

1. Lidé s postižením mají **právo na svéprávnost** na rovnocenném základu s ostatními a ve všech životních sférách. V praxi to znamená, že lidé se zdravotním postižením rozhodují a jejich rozhodnutí jsou respektována. (odst. 2 čl. 12 Úmluvy)
2. Státy mají **povinnost poskytnout podporu**, pokud je potřebná k tomu, aby lidé mohli právně jednat. (odst. 3 čl. 12 Úmluvy)
3. Státy mají **povinnost poskytovat záruky bezpečí**, aby předešly zneužívání a zajistily, že opatření týkající se uplatnění svéprávnosti zajišťují respektování práv, vůle a preferencí člověka, jsou bez střetu zájmů a nepatřičného vlivu, jsou přiměřené a přizpůsobené situaci člověka, jsou použity po nejkratší možnou dobu a chrání člověka před zneužíváním, násilím a zneužíváním. (odst. 4 čl. 12 Úmluvy)
4. Státy přijmou veškerá vhodná opatření, aby **zajistily přiměřenou úpravu** – přizpůsobení, které lidem se zdravotním postižením umožní uplatňovat lidská práva na rovném základě s ostatními. (odst. 3 čl. 5 Úmluvy)

Uvědomění si těchto čtyř bodů je důležité pro systematické uvažování o implementaci článku 12.

6.12 Přiměřená úprava

Pojem přiměřená úprava je definován v čl. 2 Úmluvy jako „nezbytné a odpovídající změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřené nebo nadměrné zatížení, a které jsou prováděny, pokud to konkrétní případ vyžaduje, s cílem zaručit osobám se zdravotním postižením uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod“. Pro uplatnění svéprávnosti může přiměřená úprava zahrnovat následující³⁸:

- Více času, jednoduchý jazyk, snadno srozumitelné tištěné materiály
- Zapojení podpůrců do procesu rozhodování a právního jednání
- Povinnost akceptovat míru nezávislosti při rozhodování a právním jednání. Míra nezávislosti se může lišit (např. řízení finančních záležitostí nezávisle bez podpory, nezávislé rozhodování v záležitostech týkajících se zdraví)

7 Poděkování

Děkujeme lidem a organizacím, které významně přispěly při přípravě tohoto materiálu:

1. Inclusion Europe
Rue d’Arlon 55 – B-1040 | Brusel – Belgie
<http://inclusion-europe.eu/>
2. European disability forum
Square de Meeus 35 | 1000 Brusel – Belgie
<http://www.edf-feph.org/>
3. Liga lidských práv
Burešova 6 | 602 00 Brno – Česká republika
<http://llp.cz/>
4. European Network of (Ex-)Users and Survivors of Psychiatry (ENUSP)
Vesterbrogade 103, 1.sal | 1620 Kodaň V – Dánsko
www.enusp.org
5. Inclusion Czech Republic
Karlínské square 12 | 186 00 Praha 8 – Česká republika
www.spmPCR.cz
6. Yotam Tolub
Bischut | 3 Kanfei Nesharim st. | 9546406 Jeruzalém – Izrael

---

³⁸ Upraveno podle M. Bach (Bach, 2014: 9)

<http://bizchut.org.il>

7. Národní rada osob se zdravotním postižením ČR
Partyzánská 1/7 | Praha 7 – Česká republika
<http://www.nrzp.cz/>
8. Dr. Piers Gooding
Melbourne Social Equity Institute, Melbourne Law School, University of Melbourne
Victoria 3010 | Melbourne – Austrálie
9. Mental Health Europe
Mundo B- Rue d'Edimbourg 26 | 1050 Brusel – Belgie
<http://www.mhe-sme.org/about-mhe/meet-the-staff/>
10. Dr Lucy Series, Research Associate
Cardiff School of Law and Politics – Velká Británie
Cardiff University / Prifysgol Caerdydd
11. Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR
Štúrova 6 | 811 02 Bratislava – Slovenská republika
<http://www.zmpvsr.sk/>
12. Úrad komisára pre zdravotne postihnutých
Račianska 153 | 831 54 Bratislava 35 – Slovenská republika
www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk

8 Použitá literatura

Disabilities, C. o. (2015). Concluding observations on the initial report of the European Union. United Nations.

Falvey, M., Forest, M., Pearpoint, J., & Rosenberg, R. (2003). *All My Lyfe's Circle. Using the Tools: Circles, MAPS & PATHS*. Toronto: Inclusion Press.

Blanck, P. and Martinis, J. (2015a). Supported Decision-Making and Youth in Transition. (2015 Webinar Series 1), April 16, 2015. Slide 3. Available at http://www.supporteddecisionmaking.org/sites/default/files/event_files/041615_ppt.pdf (12-07-2016)

Blanck, P. and Martinis, J. (2015b). "The Right to Make Choices": The National Resource Center for Supported Decision-Making. *Inclusion*, 3, 1, 26–27. Available at http://supporteddecisionmaking.org/sites/default/files/inclusion_blanck_maritinis_2015.pdf

Kohn, N., Blumenthal, J., and Campbell, A. (2013). "Supported decision-making: A viable alternative to guardianship?". *Penn State Law Review*, 117, 1111–1157. doi: 10.2139/ssrn.2161115

Martinis, J., Wohl, A., Mills, L. A. (2015). Slide 8. Available at [The Next Generation of Freedom and Self-Determination: Moving Support Decision-Making from Theory to Practice Supported Decision-Making and the ABLE Act, "Achieving Better Life Experience"](#) (06-17-2015)

Michael Bach: [Lessons Learned from the Canadian Experience: Supported Decision-Making Models. Supported Decision-making Evolution of an idea and Canadian experience](#). 2014.

Powers, L. E., Geenen, S., Powers, J., Pommier-Satya, S., Turner, A., Dalton, L., . . . Swand, P. (2012). "My Life: Effects of a longitudinal, randomised study of self-determination enhancement on the transition outcomes of youth in foster care and special education". *Children and Youth Services Review*, 34, 2179–2187. doi: 10.1016/j.chilyouth.2012.07.018

O'BRIEN, J., PEARPOINT, J. & KAHN, L. 2010. The PATH & MAPS Handbook. Person-Centered Ways to build Community. Toronto: Inclusion Press

9 Příloha č. 1: Stav implementace rozhodování s podporou a přiměřené úpravy (zprávy poskytnuté projektovými partnery)

Příloha je součástí originální, anglické verze dokumentu. Obsahuje zprávy z České republiky, Slovenska, Velké Británie, Španělska, Lotyšska a Litvy. Anglická verze je ke stažení zde: <http://www.idea12.eu/project-outcomes/reference-document/>